

gondolkodás túlzott előretolása háttérbe szorítja a gyermek természetes megfigyelő képességét,” — bár a logikai gondolkodás elleni hadakozás sok esetben polemikusan értendő NAGY LÁSZLÓNÁL, aki a tapasztalatszerzést és alkalmazást háttérbe szorító intellektuális nevelési elméletek és gyakorlat ellen küzdve, álláspontjának lényegét hangsúlyozva torzítja el a megismerési folyamat ívét.)

A szerző NAGY LÁSZLÓ koncepciójából részletesen elemzi az értelmi, világnézeti nevelést, s ezzel összefüggésbe hozza a nevelés egyéb feladatait, sőt módszereit is. Viszonylag kevesebb hely jut az erkölcsi, esztétikai és testi nevelésre, amelyek NAGY LÁSZLÓNÁL még központi szerepet töltenek be (pl. „a testi nevelés az iskolai oktatás uralkodó eszméje legyen.” Didaktika 9. o.), s kár, hogy a tanulmány terjedelme nem engedte meg az érzelmi s akaratra nevelés sajátosságainak felvázolását. Mindezek azután az Új Iskola tárgyalásakor úgy jelentkeznek, hogy a vizsgálati szempont némileg leszűkül. Ez a leszűkített kép azonban annál élesebb, tisztább. Megláthatjuk, hogy függ össze az Új Iskola gyakorlatának számos — részben már említett — előremutató vonása NAGY LÁSZLÓ koncepciójával (pl. a gyermek testi-lelki fejlődésének törvényszerűségeire építés, az érdeklődés, motiváció előtérbe állítása, az aktivitás, a személyiség megismerése, stb.)

Ugyanakkor azt is bemutatja az elemzés, hogy NAGY LÁSZLÓ koncepciójának problematikusságait is alapul véve és azokat tovább fejlesztve hogyan tér el az Új Iskola egyre jelentősebben mesterétől. Úgyszólván minden lényeges területen megláthatjuk ezt: a gyermek életkori sajátosságainak figyelembe vétele helyett azok abszolútizálása; a tevékeny oldal hangsúlyozása mellett a logikai-racionális háttérbe szorítása; a humán tárgyak felkarolása a természettudományok rovására; a sze-

mélyiség jogainak tiszteletben tartása mellett a benső én abszolútizálása; az érdeklődés alapul vételén belül a szubjektív érdeklődés előtérbe helyezése; az érzelmi hatás fontosságának szinte kizárólagos hangsúlyozása, s ezzel kapcsolatban a szubjektivizmus, a relativizmus és az irracionális uralkodóvá válása, főleg a humán tárgyak anyagában; a vallásos eszmény gyakorlatba átültetésének központi szerepe. A reprodukív és a produktív munka szintézisében is fokozatosan eltér az Új Iskola NAGY LÁSZLÓ felfogásától: egyre inkább csak a spon-tán alkotóképeség fejlesztését tartják fontosnak. Különösen jól mutatja az elfordulást a kezdet — és NAGY LÁSZLÓ — nézeteitől az intuitív beleélés elméletének és gyakorlatának elemzése, a befelé fordulás abszolútizálásának megmutatása. A szerző megállapítja: „A 20-as évektől az Új Iskola a Nagy László által lefektetett reális-racionális útvonaltól letér, és fokozatosan az irracionalista ismeretelmélet irányába kanyarodik.” (166. o.) Az intuitív azonosulás módszerének finom elemzése valóban az Új Iskola fejlődése ezen szakaszát csomópontjában ragadja meg, s a történelem tanításának példáján rendkívül meggyőzően és szemléletesen illusztrálja is. Ugyanakkor rámutat a szerző ennek a fejlődésnek gyökereire is, összefüggésben az Új Iskola nevelési céljaival, a kor társadalmi problémáira adott felemás válaszokkal, vagy éppen az azoktól való elfordulással.

Mindezeket egybevetve a tanulmány jelentős hozzájárulása a reformpedagógiával, NAGY LÁSZLÓVAL, az Új Iskolával kapcsolatos alapvető problémák tisztázásához, s ezzel egyidejűleg segítséget ad napjaink pedagógiai tevékenységének is.

Külön ki kell még emelni a tanulmány rendkívül világos, logikus, szinte didaktikus felépítését, amely egyébként is jellemzi BUZÁS LÁSZLÓ munkáit.

BALLÉR ENDRE

A BARÁTSÁG HÍDJA

Az önművelés, az állandó fejlődés minden szaktárgynál elengedhetetlen követelmény, de sajátos hangsúlyt nyer az idegen nyelvet oktató tanárnál. Nála nem csupán a szakismeretek elmélyítéséről és kiszélesítéséről beszélhetünk, hanem a beszédkészség fenntartásáról, biztonságosabb automatizálásáról, finomításáról elsősorban. Útja-módja széles skálán mozog, irodalmi művek, újságok rendszeres olvasásától továbbképző tanfolyamokon át az idegen nyelvterületen való nyelvgyakorló tevékenységig terjed. Nyelvoktatásunknak az új tantervben lefektetett célkitűzéseit csak olyan tanár valósíthatja meg, aki nemcsak ismeri a tanítandó nyelv szerkezetét, működtetésének sza-

bályait, hanem a nyelvet a készség fokán használni is tudja. Hogy pedig dadogás nélkül használhassa, nap mint nap gyakorolnia kell magát benne.

Orosz szakos tanáraink egyéni és csoportos továbbképzésükben jól használhatják a magyar és szovjet koprodukciónak nemrég megjelent, speciálisan továbbképzési céllal szerkesztett *Мост дружбы* c. kiadványt.¹

Úgy gondoljuk, hogy az első ilyen jellegű közös kiadvány jól egyesíti magában azokat

¹ Абрамович — Бано — Фролкина — Шахова: Мост дружбы

Танкőnyvkiadó, Budapest, 1967.

az előnyöket, amelyeket orosz és magyar szerzők közös munkája felszínre hozhat. Ha csupán magyar szerzők vállalták volna egy ilyen könyv írását, óhatatlanul hungarizmusok is kiütköztek volna a szerkesztett szövegekben, a szovjet szerzők, noha az utóbbi tíz évben jobbnál jobb könyveket, segédleteket szerkesztettek az idegen anyanyelvűeket orosz nyelvi oktatására, csak esetlegesen érinthetik azokat a problémákat, amelyek az orosz nyelv elsajátítása útján a magyar anyanyelvi alpból merülnek fel. A közösen vállalt munka biztosíték arra, hogy a segédlet használói nyelvileg kifogástalan szövegen olyan gyakorlatokkal dolgozhatnak, amelyek az orosz nyelvnek magyarok számára legnehezebb problémáiba világítanak bele.

A mi iskolai aspektusú tanári továbbképzésünk követelményeinek jól megfelel ez a könyv, mert tematikájában az általános és középiskolai tanterv témaköreire épül rá, de nem marad „iskolás” színvonalon, tartalmában, nyelvi formájában sok újat nyújt tanárainknak. A szövegeket nem bélyegzőzzák az iskolai tankönyveket szűkebb meredbe, sokszor anti-russzizmusokba szorító nyelvtani és lexikai tilalomfák, sehol nem érezzük a fordítás idegeneszeit, a szerzők még az adaptált részekben is meg tudják őrizni a stílus egységét, tözsgyökeres orosz jellegét. Ez már az első mondatnál is szembe ütökzik, ahol a szovjet tanár így mutatkozik be: «*Меня зовут Татьяна Петровна.*» Nyelvtanaink és közhasználatú szótáraink útmutatása szerint itt eszközesetet kellene használnunk (szótári példa: *Меня зовут Петром.*), ez azonban régies forma és a mai közbeszédben már nem használatos.

Jó, hogy a szerzők a lexikai anyag zömét főleg párbeszédekben formálták meg, ezekből szűrődnek ki legélesebben az orosz nyelv dinamizmusa, a közbeszédnek frissebb formái, a beszéd érzelmi reakciójának villanásai (*Hy, утoже, да что вы, ну что ты stb.*), az eldöntendő, a kiegészítő kérdések, a rájuk illő feleletek mondatszerkesztési, szórendi és intonációs sajátosságai.

A szerkesztők a szókincs mennyiségének és minőségének kiválogatásában fegyelmezettek voltak. Általában megmaradtak az alapszó-kincs keretei között, főleg a témák alapszövegeiben. Nem is állt szándékukban az átlagos szókincs nagybefokú mennyiségi emelése, a könyv a beszéd-készséget hivatott fejleszteni, és a passzív szókincset akarja aktivizálni. Ezért a szerzők szójegyzéket sem csatolnak hozzá, csupán elvétele, lábjegyzetben szemantizálnak egy-egy ritkább kifejezést vagy szót. Nem is mindig indokoltan, mert olyan szavakat is értelmeznek, amelyek a zsebszótárakban is megtalálhatók vagy a szövegösszefüggésből könnyen kihámozhatók (*сдача, пожар, плечамы, дымящаяся картошка*). Viszont nem értelmezik a «*Последний дюйм*» szakjellegű szavait vagy néhány szorosabb szókapcsolatot

(*бьюсь об заклад, дер жи карман шире stb.*).

Egyik-másik részhez tematikus szókincset is összeállítottak, kifejezéseket, szólásokat közölnek. Ezt az elvet azonban nem következetesen viszik végig. Pedig jó lett volna! Ilyenek megadásával a téma kereteit a gyakorlatok során ki lehetne tágítani és a szókincznek bizonyos áttekinthetőséget lehetne biztosítani. Olyanokra gondolunk, hogy pl. a „Színház—cirkusz—mozi” témakörben ugyan több szó is felmerül a színházi nézőtér egyes részeinek orosz elnevezésére, jó lett volna azokban rendbe fogva ennél többet is adni, sőt még jobb lenne, ha az olvasó képen is láthatná. A szemléltető képek hiányát nyilván mindenki érzi, aki a könyvet kézbe veszi. Elhagyásuk sem azzal nem indokolható, hogy a könyv tanárok számára készült, sem azzal, hogy túlságosan felduzzasztotta volna terjedelmét. Amennyivel növelte volna a terjedelmet, annyival fokozta volna használhatóságát. Az illusztrációk sok esetben a szavak szemantizációját is elősegíthették volna, részben pótolnák a hiányzó szójegyzéket is, és szemléletesen megvilágítanák az egyes beszéd-szituációkat.

A szerzők az olvasmányhoz sok, változatos gyakorlatot is állítottak össze. Ezek nagyrésze olyan lexiko-grammatikai jelenségeket érint, amelyek a tapasztalat szerint számunkra különösen nehezek, a magyar nyelvtől elütöek. Az egész könyvnek ez talán a legérdekesebb, legszínesebb, nyelvi búvárkodásra szinte csábító része.

Aki az igét birtokba vette, birtokolja a nyelvet is. Ebből a felismerésből a gyakorlatok zöme az ige körében csomósodik. A könyv bőven ad gyakorlatokat rokonjelentésű igék jelentésárnyalatainak tudatosítására, a rokon alakúak jelentéskörének elhatárolására, sok példán érzékelteti a folyamatok és befejezett igealak használatának sajátosságait és szabályait, külön gyakorlatokat állít be a mozgást kifejező igék alkalmazására néhány sajátosságának bemutatására, izeltőt ad a gazdag igeikötő rendszer sok árnyalatú formaváltoztató és jelentésmódosító funkciójára. Viszont csak egy-két gyakorlatot kapunk az igeneves szerkezetekre, ami akár el is maradhatott volna, mert egy-két gyakorlat e nyelvi szerkezet megismerésére sem elegendő, másrészt az élőbeszédben amúgy sem gyakori.

Az igealakok gyakorlati használatán kívül, gazdag példatárat találhatunk a könyvben más nyelvi jelenségek gyakorlatatására is (a melléknevek rövid alakjának jelentése és használata, a *свой* és *его* birtokos névmások, a rokonjelentésű meghatározó és határozatlan névmások jelentéskörének elhatárolására, sőt itt-ott a szerzők a mondatban is átcsapnak.) A gyakorlatok könnyebb megoldhatóságát egy-egy röviden, de nem mindig pontosan fogalmazott útmutatás is elősegíti, fontosabban azonban a megvilágító példák és a meg-

oldandó gyakorlatok, amelyek mindig az élő nyelv síkján mozognak és a nyelvi tudatosításon kívül mindig a beszédtevékenység célját és iskolai használhatóságát szolgálják. Érdekes példáját látjuk ennek az «учить» szócsaládnak széles, jelentésében és használatában szerteágazó bemutatásában.

Magától értődik, hogy a szerzők nem foghattak át minden nyelvi kérdést, amely a magyarok típusibái közé tartozik. Szívesen látnánk olyan gyakorlatokat, amelyek a «знать, мочь, уметь», a «слушать, слышать, молчать», a «спрашивать, просить», «сидеться, сидеть», «ложиться, лежать» stb. gyakran összetévesztett használatát világíta-

nák meg. Hasznosak lennének olyan gyakorlatok is, amelyek az időhatározó kifejezésének főbb típusait, a számneves szerkezetek, a „bárki, bármilyen, bárhová” stb. alakokat adnák. A kívánságlítát még lehetne folytatni, de világos, hogy minden problémát nem lehet 14 éves kiadványba belezsúfolni, s a sokat-markoláznál éppen a könyv főerénye, a jól szerkesztett gyakorlatok bősége veszne el.

A könyv nemcsak a csoportos továbbképzés céljait szolgálja. Gondos hangsúlyjelölése, a könyv végéhez csatolt megoldási kulcs az egyéni önképzésre is alkalmassá teszik.

SELYMES FERENC

KISS TIHAMÉR: ÉLETKOROK PSZICHOLÓGIÁJA

Bpest, Gondolat, 1966.

A modern kor egyik jellemvonása a tudomány kiszélesedett érdeklődési köre. Hagyományos tudományterületeken is új módszerek, új felfedezések érvényesülnek, követelnek maguknak helyet. A pszichológia azok közé a tudományok közé tartozik, amelyek — főként a XIX. század végén, a XX. század elején — már egyszer az általános érdeklődés középpontjában álltak. WUNDT iskolája, ELLEN KEY könyve, SPENCER pozitívizmusa, PREYER, FREUD, RIBOT és ПАВЛОВ írásai, munkássága világszerte egy bizonyos „pszichologizmus” megteremtői voltak. Ma a pszichológia reneszánszát éli, s ebben nem kis szerepe van PAVLOVnak, aki ugyan a század elején tört be a tudomány világába, de klasszikussá csak napjainkban lett.

KISS TIHAMÉR könyve annak az általános érdeklődésnek a kielégítésére szolgál, amely felszabadulásunk után most ért el az emberi személyiség megismerésének igényéhez. Ezt az igényt kielégítendő alapos átgondolással, világosan áttekinthető rendszerben és a „népszerűség”-re is tekintettel vezeti végig a szerző az embert lelki életének fejlődésén. A személyiség általános pszichológiai fogalmából indul ki, hogy a sok elemből egybeszővődött bonyolult szerkezetű lélektani személyiségfogalmat a fejlődés dialektikájában bemutatva a magzati fejlődéstől az öregkorig. Ehhez a képhez alapfogalmakat is tisztáz, mintegy bevezetésül; ismerteti az életkori és egyéni sajátosságok, az átöröklés, a környezet, a biológiai érés mibenlétét. Ezekben a fejezetekben a modern szovjet és nyugati pszichológia általános megállapításait, fogalmait kerek, egész, önmagukban is befjezett képpen adja elő, hogy ezekre mintegy ráépítve — a pszichológiai gondolkodás hagyományainak megfelelően — az egyéni fejlődés szakaszait határolja el. Az embrionális fejlődést a „személyiség alakulása előtörténe-

tének” veszi, s elsősorban a megszületett ember pszichikumát, testi-lelki fejlődését, a fejlődés szakaszait, jellemző vonásait mutatja be. Talán már a párválasztás, a házasság biológiája is hozzátartozik a gyermeki élet fejlődéséhez, a személyiség alakulása előtörténetéhez. (Egészesen nemzedék csak egészséges szülőktől származhat!)

A születés „elviselhető” megrázkódtatásával — KISS TIHAMÉR szerint: „terhelésével” — megindul az emberi önálló fejlődés, amelyben a csecsemőkor pszichés fejlődését PIAGET, PAVLOV és RUBINSTEIN szerint elemzi a könyv. A századfordulóban, elsősorban PREYER hatására — a gyermektanulmányozás körében — számtalan megfigyelés jelent meg a csecsemőkor, majd kisgyermekkor lelki megnyilvánulásairól. KISS TIHAMÉR túlmege az öncélú regisztráláson és a fejlődés egységében mutatja be a lelki működések kibontakozását, véleményem szerint nagyon finom és precíz disztinkciókkal.

A kisgyermekkor a „mozgásos fejlődés”, az éntudat, a kisgyermek érzelmeinek kialakulása nyomán kíséri végig, foglalkozik az értelmi élet kialakulásával, anélkül azonban, hogy valami merev, predestinatív vagy determinációs következtetést vonna le. Ebből a kisgyermekből még minden lehet! A környezet, a pozitív és negatív impulzusok hatása a következőkben kezdi csak alakítani a gyermek jellemét. KISS TIHAMÉR a pozitív tényezőket emeli ki a gyermek pszichikai fejlődésében, mintegy figyelmeztetésül szülőknak és pedagógusoknak (óvónőknek és általános iskolai, középiskolai nevelőknek), hogy a legjobbat, a gyermek fejlődése számára a legkedvezőbb „pszichés” körülményeket, lehetőségeket biztosítsák. NAGY LÁSZLÓ „érzéki” érdeklődése, a kisgyermekkor „érzelmi” érdeklődése után az „átlépés” finom érzékelésével mutatja be a